

Reflexe roku 1918 v Základech společenských věd

Cílem příspěvku je pojednat o tématech roku 1918 i obecněji o událostech první republiky v souvislosti s výukou ZSV. Nejprve se pokusím zhodnotit několik moderních učebnic ZSV – v těch budu hledat zmínky a odkazy na první republiku a rok 1918. Konečným cílem je jednak nastínit možné okruhy, které překračují oblast dějepisu a které je možno využít ve výuce ZSV, a dále pro tento předmět navrhnout 4 aktivity.

Zmínky a odkazy na rok 1918 jsem vybral z následujících učebnic:

- Odmaturuj ze společenských věd – Didaktis, 2015
BLAŽKOVÁ, Miloslava, Alexandr BRUMMER, Petra HAVELKOVÁ, Markéta KRUNTORÁDOVÁ, Richard MAREDA, Marcel ŠVELA, Blažena ŠVANDOVÁ a Vlastimil VITOUL. *Odmaturuj! ze společenských věd: testy*. Druhé, přepracované vydání. Brno: Didaktis, [2015]. Odmaturuj!. ISBN 978-80-7358-244-9.
Str.: 15, 18, 34.
- Společenské vědy pro SŠ - učebnicová řada Didaktis, díl II. Společnost, stát a demokracie, politika
DUFEK, Pavel, Martin DRNEK a Jan DVOŘÁK. *Společenské vědy pro střední školy*. Brno: Didaktis, c2010. ISBN 978-80-7358-152-7.
Str.: 32, 65, 68, 69, 71, 75.
- Občanský a společenskovědní základ - sada učebnic nakladatelství Computer Media
ZLÁMAL, Jaroslav, Jana BELLOVÁ a Jakub HALUZA. *Občanský a společenskovědní základ*. Vyd. 2. Prostějov: Computer Media, 2014. ISBN 978-80-7402-162-6.
Díly: Právo – str. 17; Politologie, Mezinárodní vztahy – str. 21, 32, 34.

Učebnice ZSV nám překládají vesměs popisné pasáže, které jsme zvyklí nacházet v učebnicích dějepisu. Tyto jsou ovšem pro svou zkratkovitost obtížnější k pochopení. Dále jsou historická témata první republiky reflektována v přehledech, sondách do minulosti, shrnujících oknech a časových osách. Tyto krátké zmínky vnímám spíše jako zajímavosti, samy učebnice s nimi dále více nepracují. Aktivněji jsou pojaty stránky Společenských věd pro SŠ, které nejprve podávají charakteristické pojmy, vážící se k první republice a na mnoha dalších stránkách tyto pojmy charakterizují. Podobně prakticky zaměřeno je pak cvičení z učebnice Občanský a společenskovědní základ, které vedle sebe staví úryvky ústav USA a ČSR a vybízí k jejich porovnání.

Společným rysem učebnic je, že se o událostech přelomového roku 1918 zmiňují, vesměs ale jen jako doplněk v rámci výkladu jiného fenoménu. Z textů jsem nabyl pocitu, že se od čtenářů učebnice očekává již znalost látky z hodin dějepisu. Pozitivním rysem nicméně zůstává, že se o roce 1918 vůbec píše.

Hraniční témata ve výuce dějepisu a ZSV:

Politologie:

- Rozbor státního zřízení první republiky
- Práce s dokumenty – ústavy
- Politické strany první republiky
- První *volba* Masaryka prezidentem
- Českoslovakismus

Právo:

- Recepční zákon
- Zrušení šlechtických titulů
- Právo občanů na sebeurčení
- Volební právo žen

Mezinárodní vztahy:

- Srovnání Clevelandské, Pittsburské dohody, Washingtonské deklarace

Ekonomie:

- Výrobní potenciál první republiky, podíl kapacit v hospodářských sektorech
- Prvorepublikové bankovky
- Pozemková reforma

Sociologie:

- Srovnání národnostního složení ČSR a dnešní ČR a SR

Návrh aktivit:

1. Popište proměny vztahu Čechů a Slováků v před-republikových dohodách Cleverlandské, Pittsburské, ve Washingtonské deklaraci, a dále v Zákoně o zřízení samostatného státu československého.

Texty k úloze:

Cleverlandská dohoda, říjen 1915

(usnesení mezi Českým národním sdružením a Slovenskou ligou)

- 1.) Samostatnost českých zemí a Slovenska.
- 2.) Spojenie Českého a Slovenského národa ve federatívnom zväzku štátov s úplnou národnou autonómiou Slovenska, s vlastným snemom, s vlastnou štátnou správou, úplnou kultúrnou slobodou, teda i s úplným užíváním jazyka slovenského, vlastnou správou finančnou a politickou, so štátnym jazykom slovenským.
- 3.) Volebné právo: všeobecné, tajne a priame.
- 4.) Formy vlády: personálna unia s demokratickým zriadením štátu, podobne ako v Anglicku.
- 5.) Tieto body tvoria základ obapolnej dohody a môžu byť doplnené, poťažne rozšírené len na základe dorozumenia sa oboch stránok.

České národné združenie podržuje si právo prípadnej zmeny a to samé právo má aj Slovenská liga.

Cleveland, Ohio, dňa 25. októbra 1915

Pittsburská dohoda, 30. květen 1918

(česko-slovenská dohoda uzavřená Pittsburghu, PA, USA, 30. května 1918)

Predstavitelia slovenských a českých organizácií vo Spojených Štátoch, Slovenskej Ligy, Českého Národného Sdruženia a Sväzu Českých Katolíkov, porokovali za prítomnosti predsedu Česko-Slovenskej Národnej Rady profesora Masaryka, o česko-slovenskej otázke a o našich posavadných programových prejavochoch a usniesli sa nasledovne:

Schvaľujeme politický program usilujúci sa o spojenie Čechov a Slovákov v samostatnom štáte z Českých zemí a Slovenska.

Slovensko bude mať svoju vlastnú administratívu, svoj snem a svoje súdy.

Slovenčina bude úradným jazykom v škole, v úrade a vo verejnom živote vôbec.

Česko-slovenský štát bude republikou. Jeho Konštitúcia bude demokratická. Organizácia spolupráce Čechov a Slovákov vo Spojených Štátoch bude podľa potreby a meniacej sa situácie, pri spoločnom dorozumení, prehĺbená a upravená.

Podrobné ustanovenia o zariadení česko-slovenského štátu ponechávajú sa oslobodeným Čechom a Slovákom a ich právoplatným predstaviteľom.

Podepsáni: Albert Mamatey, Ivan Bielok, Ján Janček ml., Matúš Gazdík, Milan Getting, Ján Pankúch, Michal Bosák, Gejza H. Míka, Rev. Jozef Murgaš, Ignác Gessay, Jozef Hušek, Rev. Ján Kubašek, Andrej Schustek, Jozef Karlovský, Rev. Pavel J. Šiška, J. A. Ferienčík, Ivan Daxner, T. G. Masaryk, Karel Pergler, Hynek Dostál, Dr. Fischer, Rev. Oldřich Zlámal, B. Simek, Vojta Beneš, J. J. Zmrhal, Rev. Innocent Kestl, Jan Straka, Jos. Martinek, Dr. Joseph P. Pecivál

Washingtonská deklarace z 18. října 1918 – (úryvek od 9. odstavce)

Načrtne jen hlavní zásady ústavy československého národa: konečné rozhodnutí o ústavě samé náleží zákonitě zvoleným zástupcům osvobozeného a sjednoceného národa.

Československý stát bude republikou. Ve stálé snaze o pokrok zaručí úplnou svobodu svědomí, náboženství a vědy, literatury a umění, slova, tisku a práva shromažďovacího a petičního. Církev bude odloučena od státu. Naše demokracie bude spočívat na všeobecném právu hlasovacím: ženy budou postaveny politicky, sociálně a kulturně na roveň mužům. Práva menšiny budou chráněna poměrným zastoupením; národní menšiny budou požívat rovných práv. Vláda bude mít formu parlamentární a bude uznávat zásady iniciativy a referenda. Stálé vojsko bude nahrazeno milicí.

Československý národ provede dalekosáhlé sociální a hospodářské reformy; velkostatky budou vyvlastněny pro domácí kolonizaci; výsady šlechtické budou zrušeny. Národ náš převezme svou část předválečného státního dluhu rakousko-uherského; válečné dluhy ponecháme těm, kdo do nich zabředli.

Ve své zahraniční politice přijme československý národ plnou část odpovědnosti za reorganizaci východní Evropy. Přijímá cele demokratický a sociální princip národnostní a souhlasí s naukou, že veškeré úmluvy a smlouvy mají být sjednány otevřeně a upřímně, bez tajné diplomacie.

Naše ústava postará se o účinnou, rozumnou a spravedlivou vládu, která vyloučí jakékoliv zvláštní výsady a znemožní třídní zákonodárství.

Demokracie porazila teokratickou autokracii. Militarismus je zničen - demokracie je vítězná - na základech demokracie lidstvo bude reorganizováno. Mocnosti temnoty sloužily vítězství světla - vytoužený věk lidstva vzchází.

Věříme v demokracii - věříme ve svobodu - a ve svobodu vždy větší a větší.

Dáno v Paříži, dne 18. října 1918.

profesor T. G. Masaryk, předseda ministerské rady a ministr financí,
generál, Dr. Milan Štefánik, ministr národní obrany,
Dr. Edvard Beneš, ministr zahraničních věcí a ministr vnitra.

Zákon Národního výboru československého č. 11/1918 Sb. ze dne 28. října 1918 o zřízení samostatného státu československého

Samostatný stát československý vstoupil v život. Aby byla zachována souvislost dosavadního právního řádu se stavem novým, aby nenastaly zmatky a upraven byl nerušený přechod k novému státnímu životu, nařizuje Národní výbor jménem československého národa jako vykonavatel státní svrchovanosti toto:

Čl. 1 - Státní formu československého státu určí Národní shromáždění ve srozumění s Československou Národní radou v Paříži. Orgánem jednomyslné vůle národa a také vykonavatelem státní svrchovanosti je Národní výbor.

Čl. 2 - Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti.

Čl. 3 - Všechny úřady samosprávné, státní a župní, ústavy státní, zemské, okresní a zejména i obecní jsou podřízeny Národnímu výboru a prozatím úřadují a jednají dle dosavadních platných zákonů a nařízení.

Čl. 4 - Zákon tento nabývá účinnosti dnešním dnem.

Čl. 5 - Národnímu výboru se ukládá, aby tento zákon provedl.

Za národní výbor československý:

Antonín Švehla, Jiří Stříbrný, Dr. Alois Rašín, Dr. František Soukup, Dr. Vavro Šrobár v. r.

Texty čerpány a upraveny podle:

<http://www.just.wz.cz/view.php?cisloclanku=2006061101>

2. Graficky znázorněte politický systém, orgány první republiky podle znění ústav z roku 1918, 1920 a 1993.

Texty:

Ústava 1918

http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1918.html

Ústava 1920

https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html

Ústava 1993

<http://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>

3. Návrh na referát – československé bankovky

Vyhledejte informace o Československých bankovkách - popište jejich konkrétní podobu, koho na nich můžeme vidět, kdo byl jejich autorem, zmiňte, kdy byly tištěny a používány, jaké měly ochranné prvky. Čím se platilo po vyhlášení první republiky?

Příklady webů s informacemi k československým bankovkám:

https://www.cnb.cz/cs/verejnost/pro_media/clanky_rozhovory/media_2003/cl_03_030123e.html

<https://www.investia.cz/stare-ceske-bankovky-1918-1938>

<http://sbiras.cz/cs/90-ceskoslovensko-1918-1939>

<https://www.mesec.cz/clanky/jak-vypadaly-bankovky-za-prvni-republiky-nebo-za-protektoratu/>

<http://www.papirovaplatidla.cz/bankovky/bankovky-ru-platne-po-vzniku-csr>

<http://www.papirovaplatidla.cz/historie>

[https://cs.wikipedia.org/wiki/Bankovky_koruny_československé_\(1919–1923\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Bankovky_koruny_československé_(1919–1923))

4. Pracovní list – otázky k vypracování s pomocí internetu, knih, učebnic, encyklopedií, monografií...

- Podle informací z tabulky sčítání lidu (r. 1921) vypočítej přibližné % zastoupení Čechů, Slováků, Němců.
- Vyhledej, co bylo cílem myšlenky čechoslovakismu a skutečnost dolož na předešlých číslech.
- Dle textu ústavy z r. 1920 popiš práva a výsady národnostních menšin.
- Úvahová otázka – bylo v první republice národnostním menšinám upřeno právo na sebeurčení, kterým ospravedlňovali svou činnost lidé kolem TGM a Muži 28. října?